

ПРИНЦИПИ СЛУЖБОВОЇ КАР'ЄРИ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

СТАРОДУБЦЕВ Андрій Андрійович - кандидат юридичних наук

УДК 342.51

В статті уточнено поняття принципів службової кар'єри в органах внутрішніх справ, проведено їх класифікацію.

Останнім часом ціннісні орієнтири діяльності правоохоронних органів України зазнали кардинальних змін. Якщо донедавна правоохоронні органи часто виступали провідниками інтересів певних політичних сил, де-не-де підмінюючи вимоги законності побажаннями деяких високопосадовців, то сьогодні у державі все більше утверджується демократичність та прозорість у діяльності всіх державних інституцій. Побудова в Україні правової соціальної держави вимагає наявності об'єктивного та незаангажованого підходу до вирішення завдань, які постають перед органами внутрішніх справ, що й обумовлює той інтерес, що виникає сьогодні до визначення принципів службової кар'єри в цьому державному органі, адже ефективність роботи будь-якої організації, її здатність досягати поставлених перед нею цілей значною мірою залежить від існування та втілення у повсякденну практику логічної та стрункої системи принципів її діяльності, що й є метою цієї статті. Будь-які принципи є продуктом людської діяльності, результатом якої вони виступають і інтереси якої задовольняють. Принципи є соціальними явищами як за джерелом виникнення, так і за змістом, оскільки їх виникнення зумовлюється потребами суспільного розвитку і в них віддзеркалюються закономірнос-

ті суспільного життя. Не врахувавши таких істотних моментів, неможливо пояснити та зрозуміти особливе значення принципів для послідовного узгодження людської діяльності з вимогами об'єктивних соціальних закономірностей.

В Україні дослідженню загальних аспектів цієї проблеми в сучасних умовах приділяли увагу В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, С.Д. Дубенко, В.Л. Коваленко, В.К. Колпаков, С.В. Ківалов, О.Д. Крупчан, Г.І. Леліков, В.К. Малиновський, Н.Р. Нижник, О.Д. Оболенський, О.В. Петришин, Г.Й. Ткач, В.В. Цветков, В.М. Шаповал та ін.

Однак, необхідно зауважити, що як у теорії, так і в практиці періодично виникають ситуації, коли постійне використання наукових понять призводить до того, що вони сприймаються як загальновідомі та такі, що однаково тлумачаться. Окрім того, у більшості випадків використання таких категорій ні науковці, ні практики не звертаються до їх смислового навантаження та його аналізу. Тобто, трактовка таких категорій набуває статусу беззаперечної істини – аксіоми. Поряд із цим, розвиток науки та удосконалення практики наповнює новим змістом загальновідомі явища, поняття та категорії. Тому, як зазначають А.В. Іщенко та М.М. Гуренко, аксіоматичне сприйняття певних понять та категорій може призвести до невідповідності зазначених категорій реальному стану речей та неадекватного розуміння дійсності. Крім того, аксіоматичність

призводить до певної обмеженості в розумінні багатоаспектних та багатопланових категорій чи понять. Отже, звернення до аналізу усталених наукових категорій не є ревізуванням досягнень попередньої науки, а спрямовано на виявлення сучасних рис і якостей цих категорій [1].

Тобто, є необхідність в дослідженні фундаментальних основ проходження служби в органах внутрішніх справ – принципів службової кар'єри. Поведінка одного з основних і найскладніших суб'єктів проходження служби в органах внутрішніх справ – людини – базується на визначених принципах, внутрішніх переконаннях, що визначають його відношення до дійсності, на нормах моральності й моралі. Принципи службової кар'єри об'єктивні, тобто не залежать від волі і бажань окремих особистостей, хоча будь-яка істина пізнається через комплексну систему суб'єктивно-об'єктивних відносин, і в цьому основна складність взаємодії у соціумі. Ці принципи не можна вважати абсолютною істиною, а тільки лише інструментом, який дозволяє хоч трохи підняти завісу над складним світом особистості та колективу, і лише підказати керівнику як розумніше впливати на контрольовану систему.

Категорія принципу як методологічна основа є першочерговою й первинною в теорії будь-якої гуманітарної науки. Для юридичної науки питання про принципи права завжди було актуальним. Враховуючи філософську сутність, абстрактність і водночас детермінованість умовами суспільного життя, принципи стають об'єктом перманентного дослідження вчених. Увагу правознавців принципи привертають своїм визначальним впливом на поведінку людей. Без сумніву, будь-який принцип, у тому числі й принцип права, – соціальне явище. Як компонент соціального регулювання він обумовлений природною свідомістю людей, їхніми життєвими потребами, закономірностями функціонування суспільних відносин.

У юридичній літературі різних періодів спостерігаємо велику розмаїтість дефініцій принципів права. Так, деякі автори визначають принцип права як ідейну пружину [2, с. 225], поняття, що виражає суть історичного типу права [3, с. 5-33]. Інші акцентують

увагу на тому, що принцип права – це закономірності, зв'язки, відносини [4, с. 37], або поняття, положення, яке віддзеркалює закономірності суспільного життя [5, с. 215; 6, с. 21], соціальні умови [7, с. 302]. Точаться також дискусії про співвідношення принципів права і правових норм: принципи впливають із змісту самих норм [8, с. 98; 9, с. 32] чи вони перебувають поза межами законодавчих положень і приписів [10, с. 21-23; 11, с. 145-163; 12, с. 7-16].

Загальносоціальна природа принципів права виявляється в їх діалектичній єдності з принципами моралі, людського співжиття, демократії, справедливості, рівності, з іншими, так званими загальносоціальними принципами. Принципи права – специфічний прояв певної частини загальносоціальних принципів. Вони існують як модифіковані й пристосовані до правової сфери загальносоціальні принципи [12, с. 7]. Взаємодія соціальних і правових регуляторів поведінки людей настільки тісна, що з розвитком людської свідомості й узагальненням досвіду минулих поколінь стає взаємопроникливою та взаємообумовлюючою. Процес зближення правових і соціальних норм на сучасному етапі підсилюється завдяки тому, що право набуває ознак моральності [12, с. 43]. Право, як і мораль, безпосередньо пов'язане з духовним життям суспільства й виконує функцію духовного впливу. Реальне життя права існує у свідомості людей. Результатом взаємодії правових і соціальних регуляторів, безсумнівно, стає підвищення рівня правової культури суспільства. Розширюються соціальні потреби в державно-правовій галузі. Високі вимоги членів суспільства ставляться не тільки до власної поведінки, але й до діяльності органів держави як інституцій, що створюють, реалізують і охороняють право. Правогуманістична ідеологія суспільної свідомості визначає головні пріоритети в діяльності будь-якого органу влади й управління – людину, непорушність її прав і свобод, служіння народу й національним інтересам. Принциповим стає єдність устремлень соціальних і державних інститутів у зміні історичної парадигми відносин між державою й людиною.

Особливо складним об'єктом проходження служби в органах внутрішніх справ

є колектив, тобто група людей, об'єднана на основі загальних завдань, спільних дій, постійних контактів. Інтелектуальний, культурний і моральний потенціал членів колективу настільки різний, що важко пророчити реакцію окремої особистості на здійснення службової кар'єри іншою. Службовий колектив органу внутрішніх справ має особливі властивості, обумовлені специфікою його функцій. Члени службового колективу перебувають у постійному діловому, приятельському, побутовому та ідеологічному об'єднанні. Саме тому гостро постає питання сумісності всіх членів колективу та можливості їх співпраці [13, с. 381]. Як зберегти доброзичливі відносини, встановити й утримати порозуміння зі своїм колегою, як потрібно впливати на колектив, щоб домогтися виконання поставлених завдань без конфліктів і стресів? Принципи службової кар'єри як основа найскладнішого з видів мистецтв – мистецтва здійснення службової кар'єри не претендує на роль панацеї на усі випадки життя, але, можливо, допоможуть у знаходженні виходу зі складної ситуації.

Неодноразово в літературі підкреслювалось, що основний сенс і зміст державно-службових відносин охоплюється організаційним і функціональним аспектами. Так, І.М. Пахомов писав, що специфіка радянської державної служби виявляється у загальних демократичних принципах організації й діяльності державного апарату [14, с. 11]. Згадаємо також загальновідому назву державних службовців – «функціонери», яка походить від спрямованості їх діяльності на виконання функцій державної служби. Крім того, у доктрині радянського адміністративного права заслуговує на увагу альтернативність підходів до цієї проблеми, що обумовлено різним розумінням змісту державної служби. Ю.П. Битяк зауважує, що в одних випадках принципи державної служби досліджуються, виходячи з розуміння державної служби як діяльності державних службовців, а в інших – як організаційно-правового інституту [15, с. 4, 59]. Нам є близькою думка Ю.А. Розенбаума, який пов'язує принципи державної служби з принципами кадрової політики [16, с. 19], що є ключовою ланкою формування

та організації державного апарату. Характеризуючи механізм держави, О.Ф. Скакун використовує винятково термін «принципи організації й діяльності державного апарату» [17, с. 93-94]. Аналогічний термінологічний інструментарій властивий і для робіт А.А. Коваленка. Більш того, він указує на принципи організації й діяльності як на системну ознаку державної служби, що характеризує її як цілісний інститут державної влади [18, с. 390-391].

Звернувшись до питань систематизації принципів державної служби в зазначених та інших дослідженнях проблем реалізації державно-владного механізму, відзначаємо переважну класифікацію перших на загальні й організаційно-функціональні [19, с. 23], конституційні й організаційні [20, с. 23], конституційні, законодавчі й організаційно-функціональні [21, с. 36], чи загальноконституційні, функціональні й структурно-організаційні [18, с. 391].

Безумовно, сам принцип – неодноманітне та неоднозначне явище, до аналізу якого можна й необхідно підходити з різних сторін. Багатоаспектність принципів права породжує безліч підходів до їх розуміння й дослідження. Ускладнює проблему також те, що принцип як філософська категорія має, принаймні, три-чотири, а то й більше, трактування, що визначаються перекладом цього терміну (з латинської), гносеологічним, етимологічним аналізом. Також заслуговує на увагу той аспект, що принципи мають утворювати певну систему, бути узгодженими між собою, а також із загальними принципами права та принципами державної політики. Сьогодні необхідно говорити і про їх узгодженість із принципами міжнародно-правового регулювання, в тому числі регіонального, на рівні Ради Європи, Європейського Союзу. Не можемо не нагадати про те, що за сферою дії принципи права класифікують на такі: загальноправові, притаманні усім галузям права; міжгалузеві, які віддзеркалюють риси кількох галузей права; галузеві, які характеризують специфіку конкретної галузі; внутрішньогалузеві, які стосуються окремих інститутів. До загальноправових юридичних принципів, спільних для усіх галузей права, належать: закон сис-

АНОТАЦІЯ

У статті уточнено поняття принципів службової кар'єри в органах внутрішніх справ та запропоновано їх класифікацію.

SUMMARY

In the article the concept of principles of official career is specified in the organs of internal affairs and their classification is offered.

темно-структурної організації права; відповідності об'єктивного і суб'єктивного права; внутрішньої несуперечності правової системи; верховенства права, верховенства закону стосовно нормативно-правових актів іншого порядку тощо. Міжгалузеві принципи характерні для кількох галузей права, які можуть утворювати певну правову спільність. Галузеві принципи виражають загальні сутнісні властивості норм певної галузі права. Такі принципи конкретизуються і виявляються в окремих інститутах і нормах залежно від їх змісту та цільової спрямованості. Саме тому, на нашу думку, видається доцільним поділ принципів службової кар'єри, як інституту проходження служби, на загальні та спеціальні.

Отже, можна говорити про те, що принципи службової кар'єри в органах внутрішніх справ – це основні правила, керівні настанови, норми діяльності для впровадження системи проходження служби в органах внутрішніх справ по вертикалі. На основі принципів організовується процес проходження служби, тобто науково обґрунтоване впровадження дій для здійснення кар'єрного зростання, вибору його методів та прийомів. Принципи службової кар'єри в органах внутрішніх справ впливають з потреб об'єкта й повертаються до нього у вигляді наукового знання, за допомогою якого реалізуються ці потреби на основі підвищення ефективності його потенціалу, більш досконалої організації відносин об'єкта зі середовищем.

Література

1. Іщенко А.В. Непорушення прав людини як принцип діяльності міліції / А.В. Іщенко, М.М. Гуренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_3/ishenko.htm
2. Васильев А.М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий права / Васильев А.М. – М.: Юрид. лит., 1976. – 234 с.
3. Смирнов О.В. Основные принципы советского трудового права / Смирнов О.В. – М.:

Юрид. лит., 1977. – 213 с.

4. Державне управління : навч. посіб. / [за ред. А.Ф. Мельник]. – К. : Знання – Прес, 2003. – 343 с.

5. Хропанюк В.Н. Теория государства и права : [учеб. пособ.] / Хропанюк В.Н. – М.: Дабатов, Ткачев, Димов, 1995. – 384 с.

6. Колпаков В.К. Адміністративне право України : [підруч.] / Колпаков В.К. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 752 с.

7. Пугачев В.П. Политология. Справочник студента / Пугачев В.П. – М. : ООО «Издательство АСТ»; Филологическое общество «СЛОВО», 2001. – 576 с.

8. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2 т. – Т. 1 / Алексеев С.С. – М. : Юрид. лит., 1981. – 360 с.

9. Беляев Н.А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Беляев Н.А. – Л.: ЛЮИ, 1986. – 345 с.

10. Лукашова Е.А. Принципы социалистического права / Лукашова Е.А. // Сов. государство и право. – 1970. – № 6. – С. 21-23.

11. Явич Л.С. Право развитого социалистического общества : сущность и принципы / Явич Л.С. – М. : Юрид. лит., 1978. – 224 с.

12. Колодій А.М. Принципи права України / Колодій А.М. – К. : Юрінком, 1998. – 208 с.

13. Стародубцев А.А. Роль службового колективу при здійсненні кар'єри в органах внутрішніх справ / А.А. Стародубцев // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 1 (52). – С. 380-385.

14. Пахомов І.М. Адміністративно-правові питання державної служби в СРСР / Пахомов І.М. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1971. – 128 с.

15. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади : монографія / Ю. П. Битяк. – Х. : Право, 2005. – 304 с.

16. Розенбаум Ю.А. Формирование управленческих кадров / Розенбаум Ю.А. – М. : Наука, 1982. – 123 с.

17. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник : пер. з рос.] / Скакун О.Ф. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

18. Коваленко А.А. Розвиток виконавчої влади в Україні на сучасному етапі : теорія і практика / Коваленко А.А. – К.: Ін-тут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 509 с.

19. Малиновський В.Я. Державна служба : теорія і практика : [навч. посіб.] / Малиновський В.Я. – К. : Атіка, 2003. – 160 с.

20. Старилон Ю.Н. Курс общего административного права : в 3 т. – Т. 2. / Старилон Ю.Н. – М. : НОРМА, 2002. – 600 с.

21. Гомаль В.П. Державна служба : [курс лекцій] / Гомаль В.П. – Д. : Наука і освіта, 2002. – 314 с.